

ФИЛОЗОФИЈА МОРАЛА Р. М. ХЕРА

Ричард Мервин Хер: *Морално мишљење: нивои, метод и мишљење*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005.

Књига енглеског филозофа Ричарда Мервина Хера¹, *Морално мишљење*, јесте значајно дело из области филозофије морала које је, захваљујући преводу Александра Добријевића, после више од две деценије од објављивања у оригиналу на енглеском језику (*Moral Thinking*, Oxford, 1981), постало доступно и нашој филозофској јавности.

На 296 страница, књига је структурирана у три дела. У првом делу, *Нивои*, аутор се бави темама: *Морални конфликти*, *Арханђео и његов улог*, *Дескриптивизам и теорија о грешци*. Други део, *Метод*, обухвата питања: *Туђи јад*, *Универзализација*, *Индивидуално поређење*, *Приврженосћ и зло жеље*, *Права и правда*. У трећем поглављу, *Смисао*, аутор актуализује проблеме: *Фанатизам и аморализам*, *Разборитосћ*, *моралносћ и суперерогација*, *Објективносћ и рационалносћ*. Значајан део студије чине Референце и библиографија, као и додаток: Изабрана библиографија радова о Херу.

У богатом списатељском опусу Ричарда М. Хера, *Морално мишљење: нивои, метод, смисао*, засигурно претставља његово највредније дело јер је у њему успео да на целовит начин повеже метаетику и нормативно-етику истраживања. Тиме је успео да идеје које је развијао у континуитету продуби и угради у етички систем који садржи формални део као фундаментални ниво моралног мишљења и супстанцијални део као нормативни ниво моралног поступања. Задатак метаетике је теоретско одређење значења и логичког смисла моралних појмова, без моралног вредновања, док је ниво нормативног моралног мишљења у својој интуитивној и критичкој димензији, детерминисан садржајем моралних принципа. Сматрајући метаетику граном филозофске логике, Хер је посредством строге логике језика морала изградио посебан нормативни систем. Међутим, остаје отворено питање да ли је успео да оствари истински прелаз од појмовно-језичке дескрипције ка практичним моралним принципима.

¹ Richard Mervyn Hare (1919–2002) предавао је филозофију морала на Оксфорду и на Универзитету Флорида у САД. Најпознатија су му дела: *The Language of Morals* (Језик морала, 1952); *Freedom and Reason* (Ум и слобода, 1963); *Moral Thinking: Its Levels, Method and Point* (Морално мишљење: нивои, метод и смисао, 1981); и *Sorting Out Ethics* (Довести етику у ред, 1997).

У таквој теоретској конструкцији важно место заузима појам моралних судова (норматива) који своју оправданост заснивају не само на логичкој дескрипцији, већ и на извесном чињеничном садржају. Аутор разликује три основна формална својства моралних судова: универзализабилност, прескриптивност и надвладавање. Својство универзализабилности има обавезујући карактер који почива на начелу доследности за све битно сличне ситуације. Хер овај став експлицира применом појма „треба“, за који каже да би био злоупотребљен ако бисмо рекли: „Треба да поступа на изванредан начин, али нико други не треба да поступа на такав начин у потпуно сличним околностима“.

Јединство формално-логичког, дескриптивног моралног суда и супстанцијално-прописивачког, прескриптивног, заснива се на његовом разумевању и прихватању као моралног, одакле следи и спремност на обавезност универзалног поступања. Преимућство овако схваћених моралних судова је у јасном мисаоном дискурсу моралних појмова који својим логосним карактером чине валидну основу етичког система. Дакле, у конституисању своје етике Хер је на својеврстан начин повезао метафизику морала са нормативном етиком. Тако је преко мета-етичких оквира обезбедио формалну основу практичне етике.

У сфери нормативног моралног расуђивања аутор разликује два нивоа – интуитивни и критички - које ставља у контекст решавања проблема моралних конфликта (супротстављених дужности). Под интуитивним (*prima facie*) моралним принципима он подразумева „принципе универзалне прескрипције“ који се прихватају некритички, здраворазумски као природно дати и саморазумљиви. Морални захтеви „Не убиј“, „Не чини прељубу“ и други, усклађени су са нашим интуитивним принципима и ми их сматрамо исправним и применљивим у непроблематичним моралним ситуацијама. Али у компликованим приликама, у којима су конфронтиране моралне дужности, неопходно је критичко промишљање њихове суштине да би се могле донети одговарајуће одлуке. То не значи одбацивање принципа моралне интуиције већ само давање предности једном од њих на основу логички потврђене валидности. Тек рефлексивном модификацијом интуитивних моралних принципа прелазе у критичке и постају применљиви. Јер, „ако имамо сукобљене дужности, једна од њих није наша дужност“.

Сфера практичне етике обилује мноштвом врло сложених ситуација у којима је тешко донети исправне одлуке ослањањем само на интуитивне моралне принципе. Таква су питања о еутаназији, абортусу и многа друга која носе контроверзни карактер који се не може разрешити у конкретном поступању без критичког мишљења. Оно се „састоји у томе да се одређени избор направи под принудом што их намећу логичка својства моралних појмова и ванморалне чињенице и ничег више“. Дакле, критичко мишљење има функцију решавања конфликта између супротстављених интуитивних дужности, путем апстраховања, одабира и усвајања најбољих. Управо ове функције критичко мишљење уздижу на виши епистемолошки ниво од интуитивног.

Диференцијацијом два нивоа моралног расуђивања Хер је успео да кроз логичко-моралну аргументацију усклади интуитивно и дискурсивно мишљење, чисто умно и утилитаристичко, и да покаже да утилитаристички прописи нису супротстављени нормативном садржају интуитивне свести, већ да га чисте од евентуалних васпитно-обичајних предрасуда и доприносе практичном решавању моралних сукоба.

Ружица Пејровић